

Ešte na tému „VEDA a VIERA“

(alebo: niečo o vede a podivnom uvažovaní niektorých vedcov):

„Neexistuje veda bez filozofie. Existuje len veda, ktorá si bez previerky berie svoju filozofickú batožinu na palubu.“

Daniel Dennett: Darwinova nebezpečná myšlienka

Je načase poukázať na jeden závažný problém spojený s našim chápaním modernej vedy. Tým problémom nie je moderná veda sama, ale nesprávny pohľad na ňu – predstava, že veda ponúka všetky možnosti, ako porozumieť človeku a vesmíru, a preto je treba nevedecké tvrdenia automaticky odmietiť. Taký prístup k poznaniu sa síce prezentuje ako vysoko racionálny, rád by som však ukázal, že je hlboko iracionálny. Je to podobné, ako keby sme sa snažili objasniť vraždu iba na základe použitia fyzikálnych a chemických zákonitostí. To je sú síce nevyhnutné, ak chceme zistiť, aká zbraň bola použitá a ako dlho bola obeť mŕtva, keď sa našlo telo, no ak chceme objasniť ďalšie kľúčové otázky, napríklad prečo vrah čin spáchal (motiváciu), musíme hľadať odpoveď inde. Jednoducho vysvetľovať všetko prírodovedecky nestačí, a nie je to ani rozumné. Ateisti, ktorí taký prístup zastávajú, robia vlastne vede hanbu.

Vedci sa radi považujú za rozumných ľudí. Často tvrdia, že sú ochotní nasledovať dôkazy, nech by ich viedli kamkoľvek. V žiadnom inom obore si ľudia navzájom toľko neblahoželajú k tomu, ako sú racionálni, ako ich závery presne zodpovedajú pokusom a skúsenostiam, či ako systematicky odstraňujú poveru a predsudky pomocou empirického overovania a kolegiálnej kritiky. Typické sú vystatovačné slová Carla Sagana: „*Jadrom vedy ... je otvorenosť voči novým myšlienkam, hoci by boli akokoľvek bizarné a hoci by ako odporovali zdravému rozumu.*“ Veda sa v našej kultúre teší takej prestíži, že podobné výroky sa všeobecne prijímajú.

V skutočnosti však mnohí vedci dokážu správať sa veľmi nerozumné. Poprední vedci sa občas stotožnia s nejakým záverom, aj keď sa nemôžu oprieť o žiadne dôkazy. A ak niekto tento ich nepodložený záver spochybní, učenici sa rozzúria, a niekedy označia kritika za nepriateľa vedy. Inokedy zase naopak niektoré závery vedci nie sú ochotní prijať, hoci pre ne svedčia všetky dôkazy.

V takom prípade zavrhnú rozumné stanovisko a radšej sa priklonia k nerozumnej alternatíve, ktorá je omnoho menej vierohodná.

Pred pár rokmi významný vedec a spisovateľ John Maddox uverejnil v magazíne *Nature* článok s nadpisom „Preč s veľkým treskom“.¹ To je na vedca podivný výraz. K veľkému tresku zrejme došlo, ale Maddox by bol zrejme radšej, keby k nemu nebolo došlo. A nie je sám.

¹ Odpor niektorých vedcov proti teórii „veľkého tresku“ spočíva v tom, že veľký tresk počíta so začiatkom (vznikom) vesmíru, a títo vedci sa boja, žeby tento začiatok (vznik) sa mohol vysvetľovať ako Božie stvoriteľské dielo. Pre nich je teda prijateľnejšia teória o „večnosti vesmíru“.

Aj astronóm Arthur Eddington označil teóriu veľkého tresku za „odpornú“. Eddington priznal, že v nej túži nájsť „*poriadnu trhlinu*“, aby „*evolúcia mala nekonečne mnoho času na to, aby začala*“. Proti veľkému tresku teda protestuje preto, aby urobil miesto evolučnej teórii.

Ale sú tu aj iní. Fyzik Stephen Hawking vysvetľuje, prečo toľko vedcov priťahovala stacionárna teória pôvodu vesmíru: „*Mnohí sa preto pokúšali vyhnúť sa, že prebehol veľký tresk... Nepáčila sa im myšlienka, že čas má počiatok, a to iste preto, že to zaváňa božským zásahom.*“ To isté hovorí aj Steven Weinberg. Niektorí kozmológovia prijímajú isté teórie preto, že sa „elegantne vyhýbajú problému biblickej knihy Genesis“.

V čom presne tento problém spočíva? Astronóm a fyzik Lee Smolin píše, že ak vesmír začal v určitom časovom okamihu, „náboženstvo dostáva zelenú k návratu“. To je vyhládka, ktorá Smolina desí. „*Naozaj sa musia všetky naše vedecké poznatky o svete zredukovať na mýtus, v ktorom neexistuje nič... okrem odosobnenej inteligencie, ktorá túži stvoriť svet, a tak stanoví počiatkové podmienky a vôľou dá vzniknúť hmote?*“ Smolin dodáva: „*Mám pocit, že takýto pozorovateľ sa môže menovať jedine Boh, a preto je treba túto teóriu odmietnuť ako nepravdepodobnú.*“

Tu vidíme, že vedci sa občas nesprávajú ako vedci. Prečo je treba mať námietky proti objavom v modernej fyzike, aby evolúcia „mala čas prebehnúť“? Prečo je tak dôležité vyhnúť sa „problému biblickej knihy Genesis“ a odmietnuť každú teóriu, ktorá naznačuje, že vesmír je Božie dielo? Ak dôkazy svedčia o Stvoriteľovi, prečo by sme sa ich nemohli držať?

Čiastočnú odpoveď dáva Douglas Erwin, paleobiológ zo Smithsonovho inštitútu. Pre *New York Times* Erwin povedal: „*Jedno z pravidiel vedy znie: zázraky nie sú povolené. To je náš základný predpoklad.*“ To isté píše biológ Barry Palevitz: „*Nadprirodzené vysvetlenia prirodzeného sveta sú automaticky zakázané.*“

Erwin a Palevitz majú úplnú pravdu, že v modernom vedeckom výskume vesmíru sú zázraky a nadprirodzeno postavené mimo zákon. Ich výroky však navodzujú ďalšiu otázku: prečo sú zázraky a nadprirodzeno vylúčené vopred? Čo keby kozmická loď urobila fotografie dosiaľ neznámych hviezd, na ktorých by bol nápis TOTO VYROBIL JAHVE? Aj potom ešte by stále vedecká obec odmietala pripustiť existenciu nadprirodzeného stvoriteľa?

Určite áno. A dôvod je jednak prostý, jednak prekvapivý: moderná veda nemá v pláne počítať s plánom. Moderná veda dnes postupuje tak dogmaticky, že všetky dôkazy o Bohu a priori odmieta. Ignoruje aj empirické zistenia, čo je vo vede inak neprípustné. Je jedno, nakoľko je dôkaz pádny alebo spoľahlivý – vedci sú z titulu svojej profesie nútení ho ignorovať. Moderná veda nehovorí, že zázraky nie sú možné, ale že *nie sú povolené*.

To všetko je veľmi prekvapujúce, ak uvážime, že veda sa vyvinula z teologických premis a kresťanských inštitúcií. Koperník, Kepler, Boyle a ďalší videli medzi náboženstvom a vedou hlboký súlad. V priebehu posledných sto päťdesiat rokov však veda odvrhla dovtedajší predpoklad, že vesmír je odrazom Božieho rozumu. Dnes vedci bežne uznávajú, že v prírode je poriadok, ale odmietajú premýšľať o zdroji tohto poriadku. Jedným z dôvodov tohto posunu je sekularizácia vzdelancov, ktorá začala v polovici devätnásteho

storočia a ktorú opisuje Christian Smith v knihe *Sekulárna revolúcia* (The Secular Revolution).

Ďalším dôvodom je, že pre niektoré neobjasnené záhady vesmíru, ktoré sa kedysi pripisovali Bohu, sa naozaj podarilo nájsť vedecké vysvetlenie. Ernst Mayr píše: „*Behom darvinistickej revolúcie nenahradila iba jedna vedecká teória inú, ale celý svetonázor, v ktorom sa nadprirodzeno prijímalo za normálne a platné vysvetlenie, bol nahradený svetonázorom, v ktorom nadprirodzené sily nemajú miesto.*“ Následkom toho sa z vedy stala čisto sekulárna záležitosť, čo jej však paradoxne pôsobí problémy. Tým, že sa moderná veda úzko zameriava na vysvetlenia určitého typu, izoluje sa od právd, ktoré vysvetleniam tohto typu nepodliehajú.

Videli sme, že niektorí význační fyzici odmietajú brať na vedomie pre-svedčivé dôkazy o počiatku vesmíru, aby nemuseli pripustiť Stvoriteľa. Teraz sa podíivajme, ako uznávaní biológovia ochotne prijímajú chabučké „argumenty“ evolučnej teórie, aby mohli vylúčiť zásahy božskej bytosti. Biológ Franklin Harold vie, aké zložité deje prebiehajú aj v tej najjednoduchšej bunke, veď o tom napísal knihu. Vie tiež, že evolučná teória počíta s existenciou úplne sformovaných buniek schopných reprodukcie. Ale kde sa vzala bunka? „*Život na Zemi vznikol nejakým evolučným procesom z neživej hmoty.*“ Ako to Harold vie? „*Nekonštatujem tu dokázaný fakt, uvádzam iba domnienku,*“ pripúšťa. Ale čo pre túto domnienku hovorí? Harold sa nebojí odpovedať: „*Žiadne priame dôkazy ju nepodporujú a pravdepodobne ani nebudú, avšak hypotéza neodporuje faktom, ktoré poznáme.*“

No ja by som vedel o niekom, kto s Haroldovou domnienkou nesúhlasí: Francis Crick, spoluobjaviteľ štruktúry DNA. Crick rovnako ako Harold uznáva, že vzhľadom k tomu, ako je mechanizmus bunky zložitý a ako rýchlo po vzniku Zeme sa objavil život, sa pôvod života javí ako zázrak. Crick nemôže súhlasiť s Haroldom, Dawkinsom a ďalšími, ktorí veselo tvrdia, že nejaká kombinácia chemikálií sa asi (náhodou) ukázala ako tá správna. Ponúka preto inú teóriu: život priniesli na Zem mimozemšťania z inej planéty! A túto teóriu Crick úplne vážne (?) rozvádza v knihe *Sám život* (Life Itself).

John Maddox si uvedomuje, že veda toho veľa nevie o súvislosti medzi mozgovými obvodmi a ľudským vedomím. Napriek tomu prehlasuje: „*Myseľ sa musí rovnako ako mozog dať vysvetliť pomocou fungovania neurónov. Veď nakoniec na ničom inom vysvetlenie založiť nemožno.*“ Nicholas Humphrey zachádza ešte ďalej: „*Ako vedci musíme vychádzať z predpokladu, že vedomie je na určitej úrovni ilúziou.*“ Mnohým ľuďom sa to možno bude pripadať ako pozoruhodný vedecký objav, avšak Humphreyemu nie – pre neho je to „predpoklad“, z ktorého vychádza.

Richard Dawkins v *Slepom hodinárovi* pripúšťa, že vo fosílnych nálezoch sú značné „medzery“. Ale potom sa jeho „argumentácia“ uberá podivnou cestou. Podľa Darwinovej evolučnej teórie „*tieto medzery ani zďaleka nie sú nepríjemnými nedostatkami ani trápnyimi chybami, naopak sú presne tým, čo by sme očakávali.*“ Inými slovami: absencia dôkazov je sama osebe dôkazom, že teória je správna. To je však tak bizarné tvrdenie, že si človek povie: čo by teda asi s touto teóriou urobila existencia dôkazov? Svedčili by azda úplné fosílné nálezy bez medzier proti Darwinovej evolučnej teórii, keď Dawkins a iní biológovia „presne očakávajú“, že dôkazy sa nenájdu?

Dawkins nakoniec vykladá karty na stôl: „*Teória evolúcie kumulatívnym prirodzeným výberom je jediná nám známa, ktorá dokáže principiálne vysvetliť existenciu zložitých organizmov. Aj keby pre ňu neboli žiadne dôkazy, stále by to bola najlepšia teória, akú máme k dispozícii.*“ To je ale zásadné odhalenie! A v podstate to isté píše Steven Pinker: „*Pretože nemáme alternatívy, museli by sme prijať prirodzený výber ako vysvetlenie života na tejto planéte, aj keby sme nemali dôkazy.*“ Skrátka zástancovia darvinizmu sú k slabším svojej teórie úplne slepí. Nedokážu si ani predstaviť, žeby nebola pravdivá.

Za takú dogmatickosť by sa iste hanbil každý teistický vedec. Ako teda môžu títo samozvaní „hlásatelia rozumu“ premýšľať tak strašne obmedzene? To kvôli svojmu filozofickému presvedčeniu, ktorého nie sú si mnohí z nich ani sami vedomí. Dawkins a ďalší sa naivne pokladajú za apoštolov rozumu, ktorí sa držia iba dôkazov. Klamú však iných i sami seba, pretože v ich samotnom vedeckom prístupe sa skrýva vlastne ich filozofické presvedčenie.

Moderná veda stojí na neochvejnej vernosti naturalizmu a materializmu. Naturalizmus je doktrína, podľa ktorej okrem prírody neexistuje nič. Podľa naturalizmu neexistujú zázraky ani nadprirodzené sily. Správy o nadprirodzene sa preto vraj dajú vysvetľovať iba naturalisticky. Materializmus je názor, že hmotná realita je realitou jedinou. Neexistuje žiadna oddelená realita mentálna či duchovná. Áno, ľudia majú vedomie, myšlienky a možno i duchovná zážitky, ale to sa vraj dá vysvetliť činnosťou neurónov v hmotných mozgoch: mentálna a duchovná stránka je iba sprievodným javom hmoty.

Tieto filozofické smery – naturalizmus a materializmus – neboli nikdy dokázané. A ani nemôžu byť, pretože nemožno dokázať, že nehmotná realita neexistuje. Naturalizmus a materializmus nie sú vedecké závery, ale vedecké premisy (predpoklady). Neboli objavené v prírode, ale sú prírode vnucované. Skrátka sú to *články (resp. dogmy) ateistickej viery*.

Harvardský biológ Richard Lewontin píše toto:

„*Stavíme sa na stranu vedy, hoci niektoré jej konštrukcie sú zjavne absurdné, hoci nedokáže splniť svoje extravagantné prísluby lepšieho života a zdravia, hoci vedecká obec toleruje nepodložené dohady, pretože máme vyšší záväzok – vernosť materializmu. Nie je pravda, žeby nás vedecké metódy a inštitúcie nejako tlačili k tomu, aby sme prijímali materiálne vysvetlenie javov – naopak, naša apriórna oddanosť materiálnym príčinám nás núti vytvoriť výskumný aparát a sústavu koncepcií, ktoré podávajú vysvetlenie materiálne, hoci aj odporujúce zdravému rozumu a pre nezasvätených záhadné. Tento materializmus je navyše absolútny, pretože nemôžeme dovoliť, aby náš prah prekročila Božia noha.*“

A vy ste si možno mysleli, že si vymýšľam!

Je teda veda už svojou podstatou ateistická? Tu musíme rozlišovať dva typy ateizmu. Prvým je ateizmus procedurálny čiže metodologický. To znamená, že vedci pri práci oficiálne predpokladajú, že žijeme v prirodzenom, materiálnom svete. V tejto sfére nie sú zázraky povolené – nie azda preto, že by sa nediali, ale preto, že veda je hľadanie prirodzených vysvetlení. Aj myseľ a dušu je teda treba skúmať materiálne – nie preto, že sú to čisto hmotné javy, ale preto, že úlohou vedy je skúmať iba materiálne účinky nehmotných vecí.

V tomto úzkom procedurálnom pohľade je veda skutočne „ateistická“. A tak to aj má byť, pretože nechceme, aby každý vedec, ktorý sa dostane do

ťažkosti, vycúval so slovami: „Viete čo, ja už to skúmať nebudem. Proste to prehlásim za zázrak.“ Z dejín vieme, že hľadanie prirodzených vysvetlení prináša báječné výsledky. Fyzik Paul Davies správne poznamenal: „*Nech už je nejaká udalosť akokoľvek ohromujúca a nevysvetliteľná, nikdy nemôžeme s istotou vedieť, že niekedy vo vzdialenej budúcnosti nebude objavený prírodný jav, ktorý ju vysvetlí.*“ Samozrejme nemáme najmenší dôvod v niečo veriť len preto, že v budúcnosti očakávame vedecký objav, ku ktorému dosiaľ nedošlo. Budeme však mať veľký úžitok a prospech, ak necháme vedcov robiť, čo vedia – skúmať prirodzenú a materiálnu stránku sveta.

Mnohým veriacim vedcom nerobí žiadne problémy pracovať v tejto rovine procedurálneho ateizmu, a zároveň sa držať svojej viery. Biológ Francis Collins hovorí, že ako biológ hľadá prirodzené vysvetlenie pôvodu života, zatiaľ čo ako kresťan verí, že tu pôsobia aj nadprirodzené sily. „*Veda nie je jediný spôsob poznania,*“ píše Collins. Astronóm Owen Gingerich píše: „*Keď veda tvorí dokonalý obraz prírody, pohybuje sa na obmedzenom území... to neznamená, že vesmír nemá Boha, ale iba to, že veda vo svojom vytyčenom rámci nemôže fungovať inak.*“ Zároveň Gingerich verí, že „realita je omnoho hlbšia“, než ako ju líči veda. Teistický názor, podľa ktorého „Boh môže do vesmíru zasahovať“, je podľa neho platná hypotéza, ktorú veda „ignoruje“, ale zároveň „nevylučuje“.

Niektorí ľudia sa domnievajú, že vedecké a náboženské názory si z defínície odporujú; myslia si to preto, lebo nevedomky sa stali obeťou druhého typu ateizmu, ktorému budeme hovoriť *ateizmus filozofický*. To je dogma, že okrem materiálnej a prirodzenej reality nič neexistuje. Všetko ostatné je vraj iluzórne. Biológ Francis Crick priznáva, že si svoj obor vybral preto, že bol oddaný materializmu a neznášal náboženstvo. „*Vybral som si dráhu vedca z náboženských dôvodov, o tom niet pochýb. Kládol som si otázku, čo môže byť tak nevysvetliteľné, aby sa to stalo predmetom náboženskej viery.*“ Crick sa snažil dokázať, že i niečo také má čisto materiálny základ. V rovnakom duchu píše fyzik Steven Weinberg: „*Jedna z vecí, ktoré ma v živote hnali dopredu, je nádej, že veda oslobodí ľudí od náboženstva.*“

Odporcovia náboženstva ako Crick, Weinberg, Dawkins a Dennett často procedurálny ateizmus zamieňajú s filozofickým. Predstierajú, že keď Boha nemožno objaviť vedecky, nemožno ho objaviť vôbec. Tu je klasický výrok biológa Willa Provina: „*Z modernej vedy priamo vyplýva, že svet je usporiadaný výhradne podľa deterministických princípov a náhody. V prírode neexistuje žiadna zámernosť. Žiadnych bohov a plány nemožno racionálne odhaliť.*“ Provine to podáva ako veľký objav modernej vedy, lenže v skutočnosti je to iba jej operatívna premisa. Provine bez dôkazov predpokladá, že vedecké poznanie je jediný druh poznania a že veda nám sprístupňuje realitu pravdivo a úplne.

Ale sú to správne predpoklady. Ale podívajme sa teraz na premisu prvú: vedecké poznanie je jediný druh poznania. Fyzik John Polkinghorne uvádza nasledujúci príklad: Keď sa opýtate vedca: „Prečo sa tá voda varí?“, odpovie vám niečo o molekulách a teplotách. Je tu však aj iné vysvetlenie: tá voda sa varí, pretože si robím čaj. To je úplne správne vysvetlenie reality, ale vedecký opis ho ignoruje alebo sa mu vyhýba. Veda totiž, ako píše matematik Roger Penrose, nevie odpovedať na otázky týkajúce sa účelu prírody či reality.

Veda odpovedá len na otázku: „Ako to funguje?“ Veda sa teda ani len nesnaží o opis celej reality, ale iba jedného jej aspektu.

Filozofický ateizmus je prísne dogmatický, lebo sa uzaviera pred poznáním, ktoré nezapadá do materializmu a naturalizmu. Iba fakty, ktoré zodpovedajú teórii, sú do teórie vpustené. Teista je naproti tomu omnoho objektívnejší a rozumnejší. Teista nepopiera správnosť vedeckých úvah, naopak v práci i v živote uvažuje práve takto. Teista je ochotný samozrejme prijať materiálne a prirodzené príčiny udalostí, ale pripúšťa tiež, že existujú *aj iné druhy poznania*. Ak napríklad veda nedokáže uznať, že veľký tresk je dôkazom existencie Stvoriteľa, neznamená to, že ide o nesprávny záver. Ak veda nevie konštatovať, že ľudia majú duchovnú stránku, ktorá v iných živých (i neživých) veciach nie je prítomná, neznamená to, že taká úvaha, založená na skúsenosti, je nerozumná alebo neprípustná.

Vedecká pravda nie je celou pravdou. Veda nemôže obhajovať materializmus a naturalizmus, pretože sama operuje vnútri materializmu a naturalizmu. Keď si to uvedomíme, filozofický ateizmus nám bude pripadať omnoho menej vierohodný. Potom budeme môcť ponechať vedcov, nech si konajú svoju obdivuhodnú prácu, a nebudeme sa musieť báť, že procedurálny ateizmus vedy bude nejako podporovať ateizmus všeobecný.

Spracoval MBB

(Pozrite si aj nasledujúcu stranu)

Upozornenie:

z webovej stránky

www.knihy-benjan.sk

z ktorej pochádza tento článok, si môžete bezplatne stiahnuť hociktorý z **viac než 150 dokumentov** (článkov v PDF alebo prezentácií v PPS formáte).

Okrem toho tam nájdete **ponuku kníh** so zaujímavou **náučnou tematikou:**

kultúra a umenie (napr. trendy vývoja kultúry Západu, európske maliarstvo od renesancie po modernu, L. N. Tolstoj ako ho možno nepoznáte...)

prírodné vedy (hlavne biológia: napr. život z rôznych pohľadov, niečo z antropológie, o problémoch evolučnej teórie s inteligentným designom a inými novými vedeckými faktami atď.)

zdravie (napr. o problémoch a chybách lekárov i pacientov pri liečení chorôb a o tom ako im čeliť, o starnutí a starobe)

filozofia a teológia (napr. teoretické i veľmi praktické otázky súvisiace s vierou, o pôvode dogiem a problémoch s nimi, ale i o závažných problémoch a sporoch teológov)

Tieto knihy s dostupnou cenou (a navyše s možnosťou zliav) nenájdete v bežných, ale iba v niektorých špičkových kníhkupectvách alebo priamo u nakladateľa, t.j. na vyššie uvedenom URL („webovej adrese“)